

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.94>

ПОНЯТТЯ ТА ПРОВОА СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Самара В.С.,

аспірант Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ORCID: 0009-0007-0159-0742

Самара В.С. Поняття та правова сутність принципу касаційного оскарження в адміністративному судочинстві України.

Стаття присвячена глибокому аналізу принципу касаційного оскарження в адміністративному судочинстві України, його правовій природі, значенню та місцю в системі адміністративного права. Автор підкреслює, що касаційне оскарження є важливою складовою права на доступ до правосуддя, закріпленого як у Конституції України, так і в міжнародних правових актах, таких як Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. У статті детально розглянуто еволюцію законодавства щодо касаційного оскарження, зокрема зміни, внесені у 2020 році Законом України № 460-IX, які значно вплинули на можливості звернення до касаційної інстанції. Особливу увагу приділено аналізу нових вимог до касаційного оскарження, які передбачають суворіші умови для подання касаційних скарг. Автор досліджує так звані «касаційні фільтри», що були запроваджені для відсіву скарг, які не мають суттєвого правового значення, що, з одного боку, покликано зменшити навантаження на касаційні суди, а з іншого – обмежує доступ до правосуддя для певних категорій осіб. У статті також розкриваються проблемні аспекти застосування цих фільтрів, особливо у справах малозначної складності та в спрощеному провадженні.

Аналізується практика Європейського суду з прав людини щодо касаційних обмежень і їх відповідності принципу справедливого суду, закріпленому в статті 6 Конвенції. У статті наводяться конкретні рішення Європейського суду з прав людини, які визначають рамки допустимості обмежень на касаційне оскарження та вимоги до «касаційних фільтрів» з точки зору міжнародного права. Вивчення цього питання є надзвичайно важливим з огляду на те, що недоліки в законодавстві можуть призвести до збільшення кількості звернень до Європейського суду з прав людини. Запропоновано низку рекомендацій щодо подальшого вдосконалення механізму касаційного оскарження, зокрема, шляхом забезпечення більшої прозорості у ви-

значенні підстав для касаційного перегляду та гарантування рівного доступу до суду для всіх учасників процесу. Акцент зроблено на важливості збереження балансу між ефективністю судової системи та правами громадян на захист своїх інтересів у суді.

Ключові слова: судова система, законодавство, апеляція, конституційні права, міжнародне право, судовий процес, принцип касаційного оскарження, адміністративне судочинство, доступ до правосуддя, Європейський суд з прав людини.

Samara V.S. The concept and legal nature of the principle of cassation appeal in administrative proceedings of Ukraine.

The article is devoted to an in-depth analysis of the principle of cassation appeal in the administrative proceedings of Ukraine, its legal nature, significance, and place within the administrative law system. The author emphasizes that cassation appeal is an important component of the right to access justice, enshrined both in the Constitution of Ukraine and in international legal acts such as the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The article examines in detail the evolution of legislation regarding cassation appeal, particularly the changes introduced in 2020 by Law of Ukraine No. 460-IX, which significantly affected the possibilities of appealing to cassation courts. Special attention is paid to the analysis of the new requirements for cassation appeals, which impose stricter conditions for filing cassation complaints. The author explores the so-called «cassation filters,» which were introduced to screen out appeals that lack significant legal merit, which on one hand reduces the workload on cassation courts, but on the other hand limits access to justice for certain categories of individuals. The article also highlights the problematic aspects of applying these filters, especially in minor cases and simplified proceedings.

The practice of the European Court of Human Rights regarding cassation restrictions and their compliance with the principle of a fair trial, as

enshrined in Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, is analyzed. The article cites specific rulings of the European Court of Human Rights, which define the permissible limits of cassation appeal restrictions and the requirements for «cassation filters» from the perspective of international law. The study of this issue is extremely important given that legislative shortcomings may lead to an increase in applications to the European Court of Human Rights. A number of recommendations for further improving the cassation appeal mechanism are proposed, including ensuring greater transparency in determining the grounds for cassation review and guaranteeing equal access to the courts for all participants in the process. The emphasis is placed on the importance of maintaining a balance between the efficiency of the judicial system and the citizens' rights to defend their interests in court.

Key words: judicial system, legislation, appeal, constitutional rights, international law, judicial process, principle of cassation appeal, administrative proceedings, access to justice, European Court of Human Rights.

Постановка проблеми. Адміністративне судочинство, за своєю правовою суттю, належить до цивілістичного типу процесу. Важливим критерієм об'єднання та розгляду різних видів судочинства (цивільного, адміністративного) в межах одного процесу є спільність принципів (початкових основ, ідей). Дослідження принципів є актуальним як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Система принципів традиційно слугує додатковим критерієм для виокремлення галузі права, а для практики важливим є розуміння сутності принципу, на основі якого законодавець сформулював процесуальну норму. Це, в свою чергу, дозволяє правильно трактувати та застосовувати нормативно закріплені правила виконання процесуальних дій.

Мета дослідження. Метою статті є всебічне дослідження правової природи принципу касаційного оскарження в адміністративному судочинстві України, його значення та впливу на забезпечення доступу до правосуддя. Автор прагне проаналізувати законодавчі зміни, що були внесені до процедури касаційного оскарження, зокрема запровадження касаційних фільтрів, а також оцінити їх відповідність національним і міжнародним стандартам справедливого суду. Крім того, стаття має на меті визначити проблемні аспекти реалізації цього принципу та надати рекомендації щодо його вдосконалення для підвищення прозорості судових процедур і гарантування рівного доступу до суду для всіх учасників процесу.

Стан опрацювання проблематики. Теоретико-правові та практичні аспекти сутності принципу касаційного оскарження в адміністративному судочинстві України становили предмет наукових пошуків багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Окремі аспекти генезису доктринальних уявлень про сутності принципу касаційного оскарження в адміністративному судочинстві України розкриті в працях таких вітчизняних теоретиків права як Н. Писаренко, Ю. Педько, В. Решота, Є. Сорочко, К. Стафійчук, М. Ульмера та ін.

Виклад основного матеріалу. Одним із ключових принципів адміністративного судочинства є принцип касаційного оскарження, що є частиною загального принципу доступу до правосуддя. Він закріплений як у міжнародних правових актах, так і в Конституції України. Його вивчення дозволяє оцінити рівень демократії в суспільстві та ефективність реалізації принципу доступу до правосуддя.

Зміни, які були впроваджені чотири роки тому щодо нових вимог до касаційного оскарження в різних видах судочинства, включаючи адміністративне, викликали значні дискусії та суперечки. Це робить дану тему надзвичайно актуальною для подальшого дослідження. Дослідження будь-якого явища, розкриття його сутності не можливе без окреслення загального розуміння інституту у якому він функціонує. Саме тому, пропонуємо першочергово розкрити поняття принципів адміністративного судочинства як загальної категорії права.

Принципами адміністративного судочинства є соціально зумовлені і закріплені законодавством основні вихідні положення, що визначають сутність організації та діяльності судів з розгляду та вирішення справ адміністративної юрисдикції. Принципи наділені певними специфічними властивостями, які відрізняють їх від інших категорій. Так, серед них виділяють наступні:

1. Нормативність. Жодна правова ідея чи доктрина не може бути принципом, доки вона законодавчо не буде закріплена. Принцип - це вимога належної поведінки, виражена в законі, а наукові ідеї, доктрини такою властивістю не наділені. Якщо говорити про принципи адміністративного судочинства, то вони розміщені у окремих положеннях Кодексу адміністративного судочинства України (далі по тексту – КАС України, КАСУ).

2. Регулятивність. Принципи – правила поведінки, але правила найвищого ступеня узагальненості. Вони визначають побудову адміністративної юстиції, її підвалини, фундамент, виражають ступінь її демократизму.

3. Аксиоматичність. Принципи мають верховенство по відношенню до інших норм. Зміст норм не може суперечити принципам.

4. Непорушність. Оскільки принципи вистовлюють підвалини (наприклад, адміністративного процесу), їх порушення завжди тягне за собою скасування правового акту, оскарження досконалої процесуальної дії, при якому було допущено порушення. Порушення інших норм не завжди спричиняє подібні наслідки.

5. Універсальність. Дія принципів поширюється попри всі стадії суспільних відносин. Тому важко погодитися з вченими, які вважають за можливе виділяти принципи для окремих стадій.

Значення принципів адміністративного судочинства розкривається у наступному:

1. У них виражена сутність адміністративного судочинства

2. Служать гарантією досягнення цілей адміністративного судочинства.

3. За зрілістю та реальністю принципів можна судити про демократичність адміністративного судочинства в країні.

4. Принципи вказують на напрямок подальшого розвитку законодавства про адміністративне судочинство.

Основним завданням адміністративного судочинства, і тут вчені солідарні, є: утвердження верховенства права над адміністративним свавіллям, захист прав та законних інтересів громадян від неправомірних дій та рішень органів виконавчої влади та забезпечення законності у сфері публічного управління.

У КАС України, закріплено такі завдання адміністративного судочинства: «справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень» [1].

На відміну від цивільного процесу, низка положень чинного КАС України мають лояльний характер саме до сторони – фізичної особи, і менш прихильний – до сторони – суб'єкта владних повноважень. Враховуючи той факт, що у більшості випадків докази у справі перебувають у документах органів або посадових осіб, які не прагнуть їх надавати, особливо якщо вони не на їхню користь, суддя має можливість втрутитися так би мовити, та зобов'язати суб'єкта владних повноважень надати обґрунтування їх дій, витребувати матеріали та інші докази, тощо.

У частині 3 ст. 2 КАС України визначено принципи (засади) адміністративного судочинства. Так, виокремимо деякі з них.

1. Рівність усіх перед законом та судом: правосуддя з адміністративних справ здійснюється на принципі рівності всіх громадян незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, майнового та посадового становища, місця проживання, ставлення до релігії, переко-

нань, приналежності до громадських об'єднань та інших організацій - незалежно від їх організаційно-правової форми, форми власності, підпорядкованості, місця знаходження та інших обставин перед законом та судом; суд забезпечує рівний судовий захист прав, свобод та законних інтересів усіх осіб, які беруть участь у адміністративному судочинстві.

2. Законність та справедливість при розгляді та вирішенні адміністративних справ: забезпечення цього принципу здійснюється за допомогою дотримання правил, передбачених законодавством про адміністративне судочинство (КАСУ), точному та відповідному обставинам справи, правильним тлумаченням та застосуванням законів та інших нормативних актів, у тому числі регулюючих відносин, пов'язаних із здійсненням державних та інших повноважень, а також отриманням громадянами та організаціями реального судового захисту шляхом відновлення порушених права і свободи.

3. Здійснення адміністративного судочинства у розумний термін та виконання судових актів з адміністративних справ у розумний строк: розгляд адміністративних справ у судах здійснюється у встановлені КАС України терміни; при визначенні розумного терміну адміністративного судочинства, який включає період від дня надходження адміністративної позовної заяви до суду першої інстанції до дня прийняття останнього судового рішення з адміністративної справи; у разі, якщо після прийняття адміністративної позовної заяви до провадження суду адміністративне справа тривалий час не розглядається і щодо часу явно затягується, то суд по своїй ініціативі або на підставі відповідної заяви заінтересованої особи вправі винести мотивовану ухвалу про прискорення розгляду адміністративної справи.

4. Обов'язковість судових рішень: в законну силу судові рішення з адміністративних справ, а також законні розпорядження, вимоги, доручення, виклики та звернення судів є обов'язковими для органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, виборчих комісій, організацій, об'єднань, посадових осіб, державних службовців, громадян та підлягають виконанню по всій території України.

5. Право на оскарження судового рішення в апеляційній та касаційній інстанціях. Даний принцип прямо закріплений перш за все в Основному законі держави – Конституції. Так, стаття 129 гарантує право на «апеляційний перегляд справи та, в певних випадках, права на касаційне оскарження судового рішення» [2]. Даний принцип зумовлений тим, що не виключено винесення судового рішення із порушенням норм матеріального та/або процесуальних

прав. Саме тому, за учасниками та сторонами справи закріплюється можливість подачі апеляційних або касаційних скарг.

Отже, окресливши загальне розуміння поняття принципів, розкривши коротко принципи адміністративного судочинства, ми підійшли до такого важливого принципу як принцип касаційного оскарження в адміністративному судочинстві.

Слід зазначити, що у межах адміністративного судочинства касаційне оскарження виступає в ролі самостійної стадії процесу, а також як виняткової можливості перегляду судових рішень, що набрали законної сили.

Так, принцип касаційного оскарження в адміністративному судочинстві існував вже давно, однак з 2020 року він зазнав значних змін. Зокрема, 15 січня 2020 року, Верховною Радою України, було ухвалено Закон №460-IX, який передбачав внесення змін до усіх процесуальних кодексів (окрім Кримінального) [3].

Так, зміни торкнулись саме принципу касаційного оскарження, а саме, у статті 328 КАС України, було закріплено виключні випадки, у яких судові рішення підлягають касаційному оскарженню якщо вбачається неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Після внесених змін, по суті було запроваджено ще один критерій – наявність певного випадку, визначеного КАС України, і тепер, просто факту «неправильного застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права» недостатньо. Але це не стосується певних видів Ухвал.

Дані зміни викликали дуже жваві дискусії серед науковців, юристів, суддів та звичайних людей. Дехто вважає цей підхід правильним, адже через формальні порушення завантажувався касаційний суд, дехто вважає це обмеженням права на доступ до суду та відповідно порушення принципу касаційного оскарження. Спробуємо і ми розібратися з даною проблематикою.

Отже, згідно ч. 4 ст. 328 КАС України:

«Підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у частині першій цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно в таких випадках:

1) якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку;

2) якщо скаргник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних пра-

вовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні;

3) якщо відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах;

4) якщо судові рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами другою і третьою статті 353 цього Кодексу.

Підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у частинах другій і третій цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права» [1].

Відразу зазначимо, що ч. 2 та ч. 3 ст. 353 КАСУ, про яку йдеться у четвертому пункті процитованої вище норми, що передбачають ряд випадків досить грубого порушення норм процесуального права, таких як, наприклад, не дослідження доказів або винесення рішення на підставі неприпустимих доказів.

Отже, ми спостерігаємо ситуацію, що внесені зміни значно звузили можливість осіб на касаційне оскарження судових рішень, у порівнянні з тим, що було дозволено до 2020 року.

У світлі дискусій, які точаться тепер навкруги так званих «касаційних фільтрів» варто звернути увагу на таке рішення Конституційного суду України (далі по тексту – КСУ), № 11-рп/2012 від 25.04.2012, у якому здійснювалось тлумачення положень Конституції України, а саме, 55 статті. Зокрема, ним було констатовано, що «право на оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій є складовою частиною конституційного права особи на судовий захист, але разом із тим законом можуть бути встановлені випадки, коли можливість апеляційного чи касаційного оскарження рішення не забезпечується» [4].

Так, продовжуючи думку КСУ, слід говорити про те, що право на доступ до суду, або на судовий захист включає в себе принцип касаційного оскарження, однак, за виключенням випадків, коли у законі безпосередньо міститься дозвіл на таке оскарження.

При розгляді справи в касації існує певна правова невизначеність щодо прав осіб, які беруть участь у провадженні, оскільки рішення, що набрало законної сили, може бути скасоване або змінене [4].

Позитивним досвідом у цьому питанні є судова практика Європейського суду з прав людини (далі по тексту - ЄСПЛ), яка забезпечує стабільність рішень суду, що набрали законної сили. Згідно з юридичним висновком суду, судові рішення мають переглядатися виключно з точки зору правильного застосування закону, а не ґрунтуватися на повторному розгляді фактів.

Немає значення, чи визначає внутрішнє законодавство кожної країни таку скаргу як касаційну скаргу чи як інший особливий тип скарги (наприклад, справа Вішер проти Франції) [5].

Загалом, ЄСПЛ визнає можливість встановлення «касаційних фільтрів», якщо такі фільтри передбачені національним законом, адже право на доступ до суду все ж таки не є абсолютним (наприклад, така позиція ЄСПЛ була висвітлена у справах «Валчев та інші проти Болгарії» (заяви № 47450/11), № 26659/12, № 53966/12) [6], «Уеллс проти Сполученого Королівства» (Wells v. the United Kingdom, № 37794/05) [7], «МВП «Голуб» проти України» (Заява № 6778/05) та інші) [8].

Водночас ЄСПЛ зазначає, що встановлені «касаційні фільтри» мають відповідати вимогам ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав та основних свобод [9].

Згідно з позицією ЄСПЛ, «касаційні фільтри» відповідають вимогам ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав та основних свобод, якщо є «законна мета» та «справедливий баланс» між спільним інтересом суспільства та вимогами захисту основних прав конкретної особи». Так, саме це взяв до уваги Суд у «класичному» Рішенні від 28 травня 1985 року у справі «Ашингдейн проти Сполученого Королівства» (заява № 8225/78) [10] та у Рішенні від 12 травня 2015 року у справі «Абрамян та інші проти Росії» (заяви № 38951/13 та № 59611/13)[11].

Тому «касаційні фільтри» можуть визнаватися такими, що не відповідають ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав та основних свобод і в тому випадку, коли фактично такі фільтри призводять до ситуації, коли доступ до Верховного Суду є швидше ілюзорним, ніж реальним.

Отже, можемо зупинитися на позиції, що в цілому, зміни які внесені до КАС України щодо розширення критеріїв для касаційного оскарження судових рішень в цілому не порушують принцип касаційного оскарження.

У чинній редакції п. 2 ч. 4 ст. 328 КАСУ надає право стороні «мотивовано обґрунтувати» необхідність відступу від висновку щодо застосування норми права щодо «подібних правовідносин». Однак, знову ж таки, вирішення питання, яка саме аргументація визнаватиметься достатньою для відповідності критеріям правильності, залишається в межах дискреції суду.

Наведені вище проблеми поки що залишають відкритим питання забезпечення однозначного застосування введених обмежень касаційного перегляду на практиці.

Ще однією великою проблемою є реалізація принципу касаційного оскарження у малозначних справах або справах розглянутих в порядку спрощеного провадження. Дане питання регулює вже частина 5 ст. 328, пункт 2 якої говорить:

«Не підлягають касаційному оскарженню: судові рішення у справах незначної складності та інших справах, розглянутих за правилами спрощеного позовного провадження (крім справ, які відповідно до цього Кодексу розглядаються за правилами загального позовного провадження), крім випадків, якщо:

а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;

б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи;

в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;

г) суд першої інстанції відніс справу до категорії справ незначної складності помилково» [1].

Так здійснюючи аналіз даних положень, встановлено, що при зверненні до касаційного суду, щодо оскарження рішень постановлених у справах нескладного характеру та в інших справах, які розглядаються в порядку спрощеного судочинства, заявник повинен стверджувати в касаційній скарзі про наявність одного або кількох критеріїв, зазначених у пунктах а-г вищевикладеної норми.

При цьому, з практики Верховного суду вбачається, що критерії які закріплені у ч. 4 ст. 328 КАСУ, щодо підстав касаційного оскарження, є загальними, і поширюються на всі випадки касаційного оскарження, тобто, повинні також бути дотриманні і при оскарженні рішень у малозначних справах.

Також, окремо слід окреслити питання суб'єктів, на яких поширюється принцип касаційного оскарження. Так, КАС України, у 328 статті вказує, що до осіб, які мають право на касаційне оскарження відносяться:

1) учасники справи;

2) особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки [1].

Так, суд касаційної інстанції перед відкриттям провадження повинен з'ясувати, чи подана скарга належним суб'єктом. Крім того, вже на цьому етапі, у випадку подачі касаційної скарги не учасником справи, на суд покладається обов'язок перевірити чи дійсно суд вирішив питання про права, свободи інтереси цієї людини. Щодо цього у Верховному суді вже сформувалась певна стала судова практика.

Зокрема, Судом зазначається, що оскарження судового рішення учасником справи відрізняється від оскарження особою, яка не брала участь у справі, оскільки на останню поклада-

ється обов'язок доведення наявності правового зв'язку із стороною справи або із рішенням яке було винесене по справі, або ж, необхідно обґрунтувати, що судом було вирішено питання про право, інтерес, обов'язок цієї особи, причому такий зв'язок має бути очевидним та безумовним, а не ймовірним. Зокрема, така правова позиція висвітлювалась у наступних справах Верховним Судом: Постанова від 16.10.2019 року (справа 638/21181/15-ц); Постанова від 11.09.2019 року (справа № 705/2-1281/2010).

Висновки. Таким чином, на підставі проведеного аналізу нормативного закріплення реалізації принципу касаційного оскарження в адміністративному судочинстві, судової практики, зокрема і постанов Верховного Суду, можна зробити наступні висновки.

Принцип касаційного оскарження в адміністративному судочинстві є складовою права доступу до правосуддя. Він гарантується на рівні міжнародної Конвенції, практики ЄСПЛ, Конституції України та безпосередньо Кодексу адміністративного судочинства України.

Його суть зводиться до того, що учасник справи або особа, яка не брала участь у справі, проте суд вирішив питання стосовно її прав, обов'язків, інтересів, має право оскаржити рішення суду до касаційного суду (після обов'язкового перегляду рішення суду першої інстанції в апеляційному порядку).

Загалом, порядок реалізації даного принципу чітко регламентований КАС України, проте як було встановлено, він містить дуже багато проблемних питань на практиці. Вважаємо за доцільне дійти висновку, що, враховуючи неоднозначну практику застосування виняткових обставин, які «відкривають» можливість касаційного розгляду, законодавче обмеження касаційного оскарження малозначних та прирівняних до таких справ є загрозою для осіб бути позбавленим права на касаційний перегляд справ, а для нашої держави – черговою причиною збільшення кількості звернень осіб до ЄСПЛ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс адміністративного судочинства. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35-36. Ст. 446.
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Закон України № 460-IX від 15 січня 2020 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2020. № 29. С. 194. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-20#Text>.
4. Рішення Конституційного Суду України від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12#Text>.
5. Рішення ЄСПЛ у справі «Вачер проти Франції» (заява № 20368/92) від 17.12.1996 року. URL: [https://hudoc.echr.coe.int / ukr#{%22fulltext%22:\[%22%20CASE%20OF%20VACHER%20v.%20FRANCE%20-%20\[Spanish%20Translation\]%20summary%20by%20the%20Spanish%20Cortes%20Generales%22%22\],\[%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-164243%22\]}}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:[%22%20CASE%20OF%20VACHER%20v.%20FRANCE%20-%20[Spanish%20Translation]%20summary%20by%20the%20Spanish%20Cortes%20Generales%22%22],[%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],[%22itemid%22:[%22001-164243%22]}}).
6. Рішення ЄСПЛ у справі «Валчев та інші проти Болгарії» (заяви № 47450/11), № 26659/12, № 53966/12) від 21.01.2014 року. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-141227%22\]}}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-141227%22]}}).
7. Рішення ЄСПЛ у справі «Уеллс проти Сполученого Королівства» (заява № 37794/05) від 16.01.2007 року. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-79259%22\]}}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-79259%22]}}).
8. Рішення ЄСПЛ у справі «Голуб проти України» (заява № 6778/05) від 18.10.2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_224#Text.
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
10. Рішення ЄСПЛ у справі «Ашингдейн проти Сполученого Королівства» (заява № 8225/78) від 28.05.1985 року. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57425%22\]}}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57425%22]}}).
11. Рішення ЄСПЛ у справі «Абрамян та інші проти Росії» (заяви № 38951/13 та № 59611/13) від 12.05.2015 року. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-155161%22\]}}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-155161%22]}}).